

Sayı : 5

Yıl : 1989

MARMARA ÜNİVERSİTESİ FEN - EDEBİYAT FAKÜLTESİ

TÜRK LÜK ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

İstanbul - 1990

KÜTAHYA'NIN ŞEHZÂDE SANCAĞI OLARAK İDARESİ

MUSTAFA ÇETİN VARLIK *

En erken devirlerden itibaren Osmanlı padişahları bir bölgeye başlıca iki idareci göndermişlerdir. Bunlardan biri icrâ yani yürütme kuvvetini temsil eden bey (beylerbeyi-sancakbeyi), diğeri de kaza yani yargı kuvvetini temsil eden kadıdır. Bey, kadının hükmü olmadan hiç kimseyi cezalandıramıyacağı gibi, kadı da beyin kuvvetine dayanmadan hükmünü uygulayamamaktadır.

XVI. yüzyılda Kütahya, Anadolu Beylerbeğliği'nin merkezi olup, ancak Şehzâde Bayezid'in (1550-1558) ve Şehzâde Selim'in (1562-1566) tarihleri arasındaki valilikleri sırasında şehzâde sancağıdır. Osmanlı İmparatorluğunda temel idarî birim sancaktır. Sancakların birleşmesinden beylerbeğlik veya eyâlet denilen büyük idarî birimler meydana gelmiştir. Beylerbeyi, emri altındaki görevlilerle birlikte Divan-ı Hümâyûnun küçük bir benzeri olan «beylerbeyi divanı» ile eyâleti yönetmektedir. Bu divanda, bir timar defterdarı, bir defter kethüdası, bir hazine defterdarı, bir beylerbeyi kethüdası, bir tezkireci bulunurdu. Bunlardan ilk üçü doğrudan doğruya hükümdar tarafından tayin edilen kişilerdi.

Osmanlı kanunlarının uygulanmasında kendisine büyük yetkiler tanınan Paşa Sancağı'nın yöneticisi olarak beylerbeğinin herhangi bir sancak beyinden farkı yoktu. Sancak beyi de sancağının en büyük yöneticisidir.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan Ruûs defterindeki şu kayıta, 1550 tarihinde Kütahya Şehzâde Bayezid'e verilmiştir :

* Prof. Dr. Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi öğretim üyesi.

«Liva-i Kütahya Şehzâde Sultan Bayezid hazretlerine buyurıldı, Anadolu Beylerbeğliğine Ankara virilüp Ankara'da oturmak emr olundu, 26 Rebiü'l-evvel 957».

1381 yılında Germiyan-oğlu Süleyman Şah'ın kızının Bayezid'e (Yıldırım) gelin gitmesi ile Kütahya ve civarı çeyiz olarak Osmanlılara verilmiş, Süleyman Şah da Kula'ya çekilmiştir. Bunun üzerine Bayezid (Yıldırım) Kütahya'ya vali tayin edilmişti. Bu tarihten itibaren 1389 I. Kosova Savaşı'na kadar Bayezid Çelebi'nin burada kaldığı anlaşılmaktadır¹.

XVI. yüzyılda, incelediğimiz dönemde, Kütahya; 26 Rebiü'l-evvel 957/15 Nisan 1550 tarihinde Kanuni'nin oğlu Şehzâde Bayezid'e verilmiş ve Anadolu Beylerbeğliği'nin merkezi de Ankara'ya nakledilmiştir². Konya'dan Kütahya'ya nakil edilen Bayezid bundan dolayı çok memnun olmuştur. Konya'dan babasına yazdığı mektupta³: «Benim saâdetim Sultânım, vallahi'l-azîm şol kadar şad olmuşam ki, Kütahya'yı ben kulunuza inâyet eylediğimize; eğer cihan halkı kâtib olsa beyâna kabil olmaya! Ben kulunuza muradıma irdürdünüz, Hak Teâlâ sultânımın cemî' murâd-ı şeriflerin müyesser eylesin, amin. Benim sultânım, şol denlü şâdım ki şâdılgımdan bilmem neyleyem?»

Bu suretle Şehzâde Bayezid bu sırada Saruhan'da (Manisa) bulunan Şehzâde Selim'e Kütahya'nın İstanbul'a daha yakın olması sebebi ile tercih edilmiştir⁴. Mekke Emiri tarafından elçilikle İstanbul'a gönderilen Kutbeddin Mekki, İstanbul'a giderken 2 Cemâziye'l-ahir 965/Mart 1558 de Kütahya yakınlarında Bayezid tarafından kabul edilmişti. Bu kabul sırasında, saltanat-ı aliyenin sadakasını, Haremeyn-i Şerifeyn'e gönderilen sürre-i hümayûnu da Bayezid sorunca bunun 31 bin altın olduğunu, bu sadakanın esası müslümanların vakıflarıdır, bu vakıfların hasılatını

1 Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BA), Ruûs defteri, nu. 209, s. 28; H. İnalcık, *The Ottoman Empire*, London 1973, s. 117; Âşıkpaşazâde, *Tevârih-i Âl-i Osman*, İstanbul 1949, nşr. Atsız, s. 129; Hadidi, *Tevârih-i Âl-i Osman*, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar nu. 1268, s. 46.

2 BA, Kâmil Kepeci (KK), Ruûs defteri, nu. 209, s. 28.

3 Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi (TSMA), E. 6572. Krş. Ş. Turan, *Kanuni'nin oğlu Şehzâde Bayezid vak'ası*, Ankara 1961, s. 46.

4 İ. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilâtı*, Ankara 1945, s. 140.

hazineden topluyor, ancak bu kadar gönderiyorlar deyince; Bayezid : Eğer Cenâb-ı Kibriyâ bana saltanatı kısmet ederse, müslümanların vakıflarını tamâmı tamâmına çıkarır ve fazla olarak da bir o kadarını kendi yanımdan ilâve ederim... Mekkî'nin arap ülkelerinde halka yapılan zulümler hakkında anlattıklarını dinledikten sonra da padişah olduktan sonra hepsini izâle edeceğini söylemiştir⁵.

Bayezid Kütahya'da etrafında bir irfan meclisi kurmuştu. Çocuklarının hocası Kütahya'lı Abdurrahman Gubarî ile yine Kütahya'lı Firakî, kendi hocası Abdülcebbar isimlerinde kıymetli ilim ve sanat erbâbı etrafında bulunuyordu⁶.

Kutbeddin Mekkî', Kütahya'da Şehzade Bayezid'in emir-i alemi Ahmed Ağa'yı, kapucubaşı Mehmed Bey'i görmüştür. Ve bunlar hakkında bilgi de vermektedir.

Kutbeddin Mekkî'nin izahâtından da şehzâde Bayezid'i ziyâreti esnasında, Osmanlı Saray teşkilâtının küçük bir benzerinin şehzade sancağında mevcudiyeti görülmektedir⁸. Mekkî, Bayezid'in maiyetinde 7 bin askerinin olduğunu bildirmektedir⁹.

Şehzade Mustafa'nın 1553'de katlinden ve bunu takibeden Cihangir'in ölümü ile Selim en büyük şehzade olarak kalmıştı. Şehzade Selim, Nahcıvan seferinde babasının teveccühünü kazanmıştı. Buna mukabil Bayezid'in durumu ve iddiaları Kanunî'yi endişeye sevk ediyordu¹⁰. Böylece Selim ile Bayezid arasında yavaş yavaş bir veliahdlık mücadelesi başlamış ve kısa zamanda kuvvetlenmişti.

Selim ile Bayezid arasındaki rekabet gittikçe artmakta idi. Bayezid ağabeyi Selim'i zor durumda bırakıp halk nazarındaki itibarını düşürmek için Germiyan'dan, Saruhan'a hububat sevkiyatını bile durdurmuştu¹¹.

5 Mekkî Seyahatnâmesi, E. Kamil, *Tarih Semineri Dergisi*, 1/2, s. 38-40.

6 Uzunçarşılı, *Saray Teşkilâtı*, s. 125; Mekkî Seyahatnâmesi, aynı yer, s.38.

7 Mekkî Seyahatnâmesi, aynı yer, s. 38.

8 Mekkî Seyahatnâmesi, aynı yer, s. 38-41.

9 Mekkî Seyahatnâmesi, aynı yer, s. 41.

10 Ş. Turan, *Şehzâde Bayezid Vak'ası*, s. 47.

11 *İta'atnâme*, İst. Hüsrev Paşa Ktp. nu. 341, vr. 10a.

Diğer taraftan İstanbul'daki taraftarları da büyük bir faaliyet göstermekte idiler. Bu durumda bir iç savaşın başlamasından endişe ediliyordu¹². Selim, Bayezid'in durumunu babası Kanunî'ye şikâyet ediyordu.

Bütün bu durumlardan endişelenen Kanunî, Bayezid'e mektup yazarak ihtarda bulunmuşsa da bunun bir faydası olmamıştı. Sonunda padişah, oğulları arasında herhangi bir çatışmaya mani olmak için, bunları birbirinden uzaklaştırmayı uygun bulmuş ve «300.000» er akça terakki ile Selim'i Manisa'dan Konya'ya, Bayezid'i de Kütahya'dan Amasya'ya nakletmişti. 23 Zilka'de 965/6 Eylül 1558¹³. Sancakların değiştirildiğini ve terakkileri bildirmek için de, Dergâh-ı muallâ kapucu-başlıardan Mahmud Ağa Selim'e, Mihnet Ağa da Bayezid'e gönderilmişti.

Bayezid bu nakile çok üzülmüş, Kapucu-başı'yı birkaç gün huzuruna kabul etmemişti. Sancakların bu şekilde değiştirilmesiyle saltanat yolunun artık bariz bir şekilde Selim'in lehine döndüğünü anlamıştı. Babasına gönderdiği mektuplarda bu hususlar dile getirilmekte idi¹⁴.

Bayezid önce Kütahya'dan ayrılmak istememiş, sonra da Amasya'ya gidişini geciktirmek yoluna gitmiştir. Bütün bunlara rağmen Kanunî, Bayezid'i Kütahya'dan çıkarmağa zorlamış, Selim'e de hareketini tehir etmesini emr etmişti¹⁵. Nihayet Bayezid 15 Muharrem 966/28 Ekim 1558'de Kütahya'dan hareket etmek zorunda kalmıştı¹⁶. Bayezid'in Amasya'ya nakli üzerine Kütahya Anadolu Beylerbeyiliğinin merkezi olmuştur. Ankara¹⁷ da tekrar sancak merkezi yapılmıştır.

12 *Şehzâde Bayezid Vak'ası*, s. 51.

13 *Şehzâde Bayezid Vak'ası*, s. 51.

14 TSMA, nu. E. 6572/2; TSMA, nu. E. 3924/8; TSMA, nu. E. 3924/11 krş. *Şehzâde Bayezid Vak'ası*, s. 53.

15 *Şehzâde Bayezid Vak'ası*, s. 54-57.

16 TSMA, nu. E. 6059/2 krş. *Şehzâde Bayezid Vak'ası*, s. 57.

17 Bayezid'in Amasya'ya naklinden sonra Kütahya'nın ve Ankara'nın beylerini bulabileceğimiz bu tarihteki Ruûs ve Mühimme defteri mevcut değildir. Ancak daha sonraki tarihleri ihtivâ edip, bize elverişli bilgi veren bir kayıta 3 Şaban 967/Nisan 1560 tarihinde Ankara'da Sancak beyi olarak Mehmed Bey bulunmaktadır (BA, Mühimme nu. III, hüküm 1245, s. 416). Şehzâde Selim'in Mart 1562'de Kütahya'ya gelmesiyle Ankara Anadolu Beylerbeyiliğinin merkezi olmuştur.

Kütahya'dan ayrılmak gibi, yolculuk da büyük bir mesele olmuş¹⁸ ve nihâyet 10 Rebiü'l-evvel 966/21 Aralık 1558 de Amasya'ya varmıştı¹⁹.

Şehzade Selim de Amasya'ya göre İstanbul'a daha yakın olan Konya'ya hareketle, büyük bir sevinç içinde 27 Ekim 1558 de büyük bir merasimle Manisa'dan çıkarak, kalabalık bir asker ve maiyeti ile birlikte Balıkesir-Ulubat üzerinden Bursa'ya geldi. Bursa'da kalıp Bayezid'in Ankara'dan öteye geçmesini bekleyen Selim 2 Aralık 1558'de oradan ayrıldı ve 1559 senesi başlarında Konya'ya vasil oldu²⁰.

Bir takım vaatler ile Amasya'ya giden Bayezid, bunların tahakkuk etmediğini görünce büyük hazırlıklara girişti. Bu arada Kanunî de Selim'e önce ilerde kapu-kulu ocaklarına alınacakları vaadi ile ulufeli asker toplamasını emretmiş, yeterli miktarda asker yazamayınca da Karaman, Anadolu ve Dulkadır Beylerbeyileri ile Adana valisini kendi eyâlet kuvvetleriyle onun hizmetine göndermesi artık bir iç savaşı kaçınılmaz kıldı²¹.

Bayezid'in Amasya'dan hareket ettiğini öğrenen Kanunî, kesin olarak Selim'i desteklemiş, Sokullu Mehmet Paşa ile Rumeli Beylerbeyi Mustafa Paşa'yı bir miktar asker ile hemen Selim'in yanına gönderdiği gibi, Bayezid ve taraftarlarının katli için de fetvalar almıştır²².

Selim, babasından Konya'dan ayrılmaması emrini almış ve lalası eski Maraş Beylerbeyi Ali Paşa'yı birkaç bin kişilik kuvvetle Bayezid'in hücumunu durdurmağa memur etmişti²³. Kendisi de otağını şehrin dışındaki Cem-bağı'na kurmuştu.

Bayezid de katline fetvâ alındığını öğrenince Ankara'dan Konya üzerine yürüdü 22 Şaban 966/30 Mayıs 1559 salı günü²⁴ iki kardeş arasında iki gün süren kanlı savaş başladı.

18 *Şehzâde Bayezid Vak'ası*, s. 57-61.

19 TSMA, nu. E. 6027 krş. *Şehzâde Bayezid Vak'ası*, s. 61.

20 Ş. Turan, Selim II, *İA*, c. X, s. 435.

21 Ş. Turan, Selim II, *İA*, c. X, s. 435.

22 Ş. Turan, Selim II, *İA*, c. X, s. 435.

23 Âli, *Nâdirü'l-Meharib*, TSMK, Revan nu. 1290, vr. 6b.

24 Âli, *Nâdirü'l-Meharib*, vr. 8a.

İlk gün Selim kuvvetleri arasında başgösteren bozgun önlenmiş ikinci gün Bayezid geri çekilmeğe mecbur kalmıştır. Selim yanında Sokullu Mehmed Paşa olduğu halde onu takip etmiş Sivas Koyulhisar-Çermik yolu ile Mısır'a kadar ilerledi. Sonra Kapukullarını alıp Diyarbakır'e oradan da Halep'e gitti ve Bayezid'in İran'a iltica ettiği anlaşılınca 4 Aralık 1559'da Konya'ya döndü²⁵.

Şehzade Selim Receb 970/Mart 1562 yılında Konya'dan Kütahya'ya nakl edilmiştir²⁶. Selim, Tahmasb'ın elçisi Beşaret Ağa'yı burada kabul etmişti: Şehzade Bayezid'in öldürülmesinden sonra artık saltanatın tek varisi kalmıştı. Selim Kütahya'da iken h. 970/1562 târihinde meşhur târihçi Gelibolulu Mustafa Âli onun yanında reis-i kâtib olarak bulunmaktadır²⁷ ve aynı yıl yine kâtib olarak Şam'a gitmiştir²⁸. Mustafa Âli, Selim'in lalası Tütünsüz Hüseyin Paşa'nın tesiri ile kendisine ilgi göstermediğini belirtmektedir²⁹.

Şa'ban 973/Mart 1566'da eski Yemen Beylerbeyisi Mehmed Paşa İstanbul'a giderken Kütahya'ya uğrayıp Şehzade Selim'i ziyaret ederek, kendisi ile görüşmüştür. Bu görüşme esnâsında Mehmed Paşa'nın Yemen ve diyâr-ı Arap meselelerini gayet iyi bildiğini anlayıp, «böyle yarar kimse, makam-ı hükûmette olmamak revâ görülmeye diyü asitâne-i devlete mektup gönderüp» kendisinin Mısır beylerbeyiliğine tayinini istemiştir. Bunun üzerine evâil-i Ramazan 973/Mart 1566'da Mehmed Paşa'ya Mısır beylerbeyiliği ferman olunmuştur³⁰.

7 Eylül 1566'da Sigetvar kalesinin fethi ve Kanunî'nin ölümü üzerine Vezir-i a'zam Sokullu Mehmed Paşa, Kütahya Sancakbeyi

25 Ş. Turan, *Selim II, İA, c. X, s. 435*. Şehzâde Bayezid'in İran'a ilticası ve öldürülmesi hakkında geniş bilgi için bkz. *Şehzâde Bayezid Vak'ası*, s. 118-157. Bayezid hadisesi ile ilgili olarak BA, 3 numaralı Mühimme defterinde pek çok bilgi bulunmaktadır.

26 Peçevi, *Târih-i Peçevi*, c. I, s. 408; Ş. Turan *Selim II, İA, c. X, s. 435*; B. Kütükoğlu, *Murad III, İA, c. VIII, s. 615*.

27 Âli, *Künhü'l-Ahbâr*, İst. Üniv. Ktp. TY. 5959, vr. 431b.

28 Âli'nin hayatı ve eserleri hakkında bkz. *Menakıb-ı Hünerveran*'ın ön-sözü, yay. «İbnü'l-Emin Mahmud Kemal, İstanbul 1926 (TTEM Külliyyatı).

29 Âli, *Nasihatu's-Selâtin*, Süleymaniye Ktp. Hüsrev Paşa, nu. 311 vr. 122b-123.

30 Mustafa Selaniki, *Târih-i Selaniki*, s. 17-18.

Şehzade Selim'e gizlice haber göndermiştir. Bu seferde bulunan târihçi Selaniki'nin bildirdiğine göre; Sokullu, Hasan Çavuş'un eline gizli bir mektup vermiş ve ağızdan Sigetvar'ın feth edildiğini, kalenin tahkim edileceğini ve Padişahın âfiyet ve selâmet haberini bildir demiş³¹. Hasan Çavuş, 8 günde Sigetvar'dan İstanbul'a 4 günde de Kütahya civarına gelip, Sıçanlı sahrasında bulunan Şehzade Selim'in bulunduğu yere gelmiş ve vezir-i a'zâmın mektubunu şehzadenin kapu-ağasına teslim edip ağızdan da kalenin fethini ve padişahın sıhhatte olduğunu söylemişti³².

Şehzade Selim mektubu okuyunca durumu anlamış Hasan Çavuş'un ismini sorup öğrendikten sonra kendisine kanun üzere yol harçlığı verip göndermiş. Kendisi de hemen hocası Ataullah Efendi, lalası Hüseyin Paşa ve Mirahor Hüsrev Ağa ile birlikte hazırlanıp Kütahya'ya inmiştir³³.

Şehzâde Selim Cuma namazına yakın bir zamanda saray-ı amire yakınında Hisarbeyi Camii hatibi Feyzullah Fakîh Cuma namazına giderken, şehzadeyi görüp selâma durmuş ve şehzâde hatibe selâm verdikten sonra, «buyurur ki, merhum ve magfûr-leh babam Hüdavendigâr rahmet-i rahmana gittikleri haberi geldi hutbe-i şerîfde bizim namımıza dua edüp, cemaat-ı müslimîne bildiresüz demişler...»³⁴

O gün maiyyetiyle yola çıkmışlar. İstanbul'a gelip tahta oturmuştur. Sultan Selim böylece Kütahya'da sancakbeyi iken gelip babasının yerine tahta geçmiştir 15 Rebiü'l-evvel 974/30 Eylül 1566.

Sultan II. Selim tahta geçtikten sonra, Sigetvar seferinde Anadolu Beylerbeyisi olarak bulunan Zal Mahmud Paşa'yı Gurre-i Şa'ban 974/11 Şubat 1567'de vezarete getirmiş ve yerine Anadolu Beylerbeyiliğini lalası Hüseyin Paşa'ya ferman eylemiştir³⁵.

Şehzâdelerin sancağa çıkmaları : Yetişkin şehzadeler, ileride padişah olacakları için, sancak beyliğine gönderilirler ve burada devlet idâresi hakkında bir çeşit staj görmüş olurlardı.

31 *Selaniki*, s. 53.

32 *Selaniki*, s. 53.

33 *Selaniki*, s. 53-54.

34 *Selaniki*, s. 54.

35 *Selaniki*, s. 78-79.

Sancağa çıkan şehzadelere, «Çelebi Sultan» denilirdi³⁶.

Osmanlılar ilk devirlerde Anadolu Beyliklerinden aldıkları yerlere sancak beyi olarak oğullarını tayin etmişlerdir. İncelediğimiz dönemde de 1550-1558 yılları arasında şehzade Bayezid ve 1562-1566 yılları arasında da şehzade Selim Kütahya'da sancak beyi olarak bulunmuşlardır.

Şehzadelerin sancağa çıkmaları merasimle ve vezir-i azam tarafından padişah adına kendisine verilen tab ve alem ve yeşil bayrakla olurdu³⁷.

Şehzadelerin sancaklarında onlara devlet idâresini öğreten lalaları vardı. Çelebi Sultanların maiyyetinde devlet merkezindeki divan-ı hümayun'un küçük bir benzeri olarak lala, nişancı, defterdar, reisü'l-küttâp, çavuşbaşı, kapucular kethüdası, divan kاتبی bulunur ve bunlardan başka, tabib, cerrah, göz hekimi, kapucubaşı emir-i alem ile şehzadenin hocası, matbah emini, arpa emini, çaşnigirbaşı, çaşnigirler, divan çavuşları da vardı³⁸.

Bu maiyyet erkanından başka, şehzadenin durumuna göre, mikdari değişik olarak sipah, silahdar, ulûfeci, garipler sınıfından asker ve ağaları, çadır mehterleri, divan çavuşları, ruznameci, mukataacı, imam ve müezzine kadar, kimisi aylıklı kimisi mukataalı vazifeliler vardı³⁹. Şehzadelerin esas kendi maiyyeti merkez tarafından tayin edilirdi⁴⁰.

Şehzade Bayezid Kütahya'da iken bazı tayinlerin yapılmasını istemekte idi⁴¹.

Sabika Besperim Sancağı beyi olan Mehmed bendelerine Belgrad Sancağı veyahut kendinin eski sancağı inayet buyurula,

36 İ. H. Uzunçarşılı, Sancağa Çıkarılan Osmanlı Şehzadeleri, *Belleten*, sayı 156, Ankara 1975, s. 667.

37 Sancağa çıkarılan Osmanlı Şehzadeleri, s. 668.

38 Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilâtı*, s. 124; Sancağa Çıkan Osmanlı Şehzâdeleri, s. 668. Kuruluş döneminde şehzâdelerin durumu için bkz. Aydın Taneri, *Osmanlı Devletinin Kuruluş Döneminde Hükümdarlık Kurumunun Gelişmesi ve Saray Hayatı-Teşkilâtı*, Ankara 1978, s. 102 v.d.

39 Sancağa Çıkan Osmanlı Şehzâdeleri, s. 668.

40 *Saray Teşkilâtı*, s. 124.

41 TSMA, nu. 2142 krş. Sancağa Çıkan Osmanlı Şehzâdeleri, s. 674.

Sipahi oğlanlarından kırkdördüncü bölükde İbrahim Hâzin bendelerine çasnigirlik inayet buyurula,

Köstendil sancağında zeametden kasr-ı yed eden Ali Bendelerine terakki inayet buyurula,

Hüseyin der-sipahi oğlanlarından mezbur bendeye elli akça ile müteferrikalık inayet buyurula,

Zuamadan merhum Yeşilce Mehmed oğlan Arslan bendelerine terakki inayet buyurula,

Kasım uzun silahdarlar cemaatinden, mezkur bendelerine sipahi oğlanlık inayet buyurula,

Ağriboz Sancağında zeamet tasarruf eden askerî Ali bendelerine dergâh-ı âlî'de müteferrikalık ile inayet buyurula,

Mehmed veled-i Ferhad sol bölük ulufecilerinden, mezkûr bendelerine beş akça terakki ile sipahî oğlanlığı inayet buyurula,

Üsküp sancağında timar tasarruf eden Devletyar bendelerine terakki olması inayet buyurula,

Hasan bin Mehmed yeniçeri seksen altıncı bölükde mezbur bendelerine sekbanlık inayet buyurula,

Bir ara Bayezid'in hizmetinde de bulunmuş olan Lala Kara Mustafa Paşa⁴², 1556'da Selim'e Lala tayin edilmişti⁴³. Şehzade Selim 1562'de Kütahya'ya nakledince lalasının Tütünsüz Hüseyin Paşa olduğu görülmektedir⁴⁴. Hüseyin Paşa, Selim'in Kütahya'dan 1566'da tahta geçinceye kadar olan müddet zarfında lalası olarak bulunmuştur⁴⁵.

Kanunî'nin oğlu Şehzâde Mehmed'in Manisa sancak beyi iken kendisine verilen teşrifât ve maiyyeti hakkında, kapı halkının

42 Ş. Turan, Lala Mustafa Paşa hakkında Notlar ve Vesikalar, *Belleten*, sayı 88, Ankara 1958.

43 *Peçevî*, c. I, s. 387. Mustafa Paşa'nın Şehzâde Bayezid'in Lalası olduğuna dair bir kaydı mühimme defterinde de görmekteyiz. (BA, Mühimme nu. I, hüküm 951, s. 167, sene h. 961/1554).

44 Âlî, *Nasihati's-Selâtin*, Süleymaniye Ktp. Hüsrev Paşa, nu. 311, vr. 122b-123a.

45 *Selaniki*, s. 45.

durumunu gösteren h. 949/1542 tarihli belgede gayet kıymetli bilgiler bulunmaktadır⁴⁶.

Bu bilgilerde kaza halkı isimleri ile ayrı ayrı yazılmakta, sayıları belirtilmekte ve gündelikleri ayrı ayrı akçe olarak açıklanmaktadır. Zikr edilen kapı halkının toplamı beşyüz elli iki etmektedir ki, oldukça yüksek bir rakamdır.

Kanunî'nin oğlu Şehzâde Selim'in Sancakbeyi iken hassı 50 yük ve 14.390 akça (yani bir buçuk milyon akçaya yakın iken), 968/1560 senesinde her sene hazineden onbeş yük akça, yani bir buçuk milyon akça daha verilmesine müsaade olunmuştu, daha sonra hazineden ilâve edilen para 20 bin altın oldu ve bundan başka, bir milyon doksan bin yüz elli akça da padişah haslarından ayrılıp Selim'in hassına ilâve edilmişti⁴⁷.

Şehzâde Bayezid olayından sonra, tahtın yegâne vârisi kalmış olan Selim 1566'da hiçbir zorlukla karşılaşmadan tahta çıkmıştır. Onun cülûsundan sonra şehzâdelerin hepsinin birden sancağa çıkarılmaları usûlü terkedilerek yalnız, en büyük şehzâdeye sancak verilmeye başlanmıştır. Manisa Sancağı da veliahd şehzâdenin sancağı olarak seçilmişti. Nitekim III. Murad ve III. Mehmed, Manisa sancakbeyliğinden gelerek tahta çıkmışlardır. Bu şekilde, şehzâdelerin sancağa çıkarılmasında yapılan değişiklikle saltanat vârisliğine doğru bir adım atılmış, kesin olmamakla beraber, bir çeşit veliahdlık usûlü kabul edilmişti. Bu usûl de ancak I. Ahmed (1603-1617) zamanına kadar devam edebilmiş ve bundan sonra, saltanatın babadan oğula intikâli (amûd-i nesebî) terkedilerek hanedânın en büyük erkeğinin tahta çıkması kabul edildiğinden, şehzâdelerin sancağa çıkarılmaları geleneğinden de tamâmen vaz geçilmiştir⁴⁸.

II. Selim tahta geçtikten sonra lalası Hüseyin Paşa'yı Kütahya'ya Anadolu Beylerbeyi olarak tayin etmiştir⁴⁹.

46 TSMA, nu. 9706/4 Krş. Uzunçarşılı, Sancağa Çıkan Osmanlı Şehzâdeleri, s. 688-691.

47 *Saray Teşkilâtı*, s. 123.

48 *Saray Teşkilâtı*, s. 46; Sancağa Çıkarılan Osmanlı Şehzâdeleri, s. 666; *Şehzâde Bayezid Vak'ası*, s. 178.

49 *Selaniki*, s. 78-79.